

Så til hest

af Sebastian Maskell Andersen

Den dårlige taber

In aurigam senem victum crimina in populos iactentem

Te quotiens victum circus, Cyriace, resultat,

Crimine victores polluis et populos.

Non visum quereris senio languente perisse

Castigasque tuae tarda flagella manus.

Sed quod in alterius divulgas crimina nomen,

Cur non illa magis credis inesse tibi?

Es meritis inpar, virtute, aetate relictus.

Haec cum habeant alii, crimina vera putas.

Sola tamen falsis surgat tibi poena loquellis,

Ut victus semper nil nisi crimen agas.¹

Mod en gamle taber-kusk, der slynger beskyldninger mod publikum
Hver gang Circus genlyder med dit tab, krænker du publikum og vinderen
med dine beskyldninger. I den hensygnende alderdom brokker du dig ikke
over at have mistet synet eller irttesætter din hænder med den langsomme
pisk. Men du udbreder beskyldninger mod en andens navn, hvorfor tror
du, de ikke i højere grad gælder dig selv? Du gør dig ikke længere fortjent,
forladt af mod og alder, men når andre har dem, tænker du det en sand for-
brydelse. Men denne ene straf kommer af dine falske anklager, at du bese-
jret ikke formår andet end beskyldninger.

1. Nr. 301 i *Anthologia Latina* ed. D. R. Shackelton-Bailey, Stuttgart, 1982.

Det anonyme digt er skrevet i Nordafrika ca. 530 e.Kr. under den sidste vandaliske konge Gelimer, mens kejser Justinian og hans øverste general, Belisarius, forsøger at genoprette den vestlige del af Romerriget. Ofret er en aldrende kusk, der ikke længere har de fornødne egenskaber til at drive sin heste til sejr og i manglende selverkendelse vælger at beskyldte sine modstandere for snyd. Digtets tema er i sig selv knap så bemærkelsesværdigt, det er måske mere bemærkelsesværdigt, at vi finder en lignende fascination ved hestevæddeløb allerede i *Iliaden*.

Væddeløb vindes og tabes på kløgten og køreteknikken.

Den der alene forlader sig på sine heste og vognen,
slingrer fra side til side på banen og skrider i svinget
uden at have kontrol eller styr på hestenes kræfter.

Den, der har blik og teknik, men godt nok svagere heste,
ser imod svinget og skærer det tæt og holder den bane
han har set ud for at køre sit løb, med tømmerne totte,
mens han lurser på den der for tiden er forrest i feltet.

(Il. 318-325 overs. Otto Steen Due)

Hestevæddeløb i den antikke sportsideologi

Væddeløb var tilsyneladende en sportsgren, der tiltalte og fascinerede publikum i overordentlig grad. De to citater viser, at vi har med en konkurrence at gøre, der kræver mod, dygtighed og held. Begge beskriver kuskens køreegenskaber som midlet til sejr. Det var altså en sport for professionelle vovehalse. Jeg vil her prøve at give en læsning af to kilder til hestevæddeløb, af hvilke den ene er en indskrift, den anden et digt. Hensigten er at kunne give en antydning af hestevæddeløbs sociale funktion i antikken. Hvordan den ligner de andre sportsgrene, samt hvad der gjorde netop denne sportsgren populær.

De bedste kilder til hestevæddeløb kommer fra den romerske periode i skikkelse af de væddeløbsbaner, der findes i mange af de romerske byer. En væddeløbsbane var ellipseformet og minimum 400 meter lang, i midten var to vendeposter (*metae*) forbundet af en barriere (*spina*). I den ene ende var startboksene (*carceres*) placeret, og

man kørte syv omgange mod uret. Der blev som regel kørt i enten firspand (*quadrigae*) eller tospand (*bigae*). Den bedst kendte er måske Circus Maximus, der kunne rumme op til 250 000 mennesker, dvs. ca. 1/4 af Roms indbyggere eller i omegnen af 40% af den frie befolkning, altså et oplagt medium for massekommunikation og for at promovere særlige værdier.² Men hvad foregik der er egentlig ved disse væddeløb, og hvad bestod attraktionen i?

Diocles' gloværdige karriere

Af åbenlyse årsager er det ikke muligt at give et endegyldigt svar på de spørgsmål, men en indskrift fra Rom giver os et indblik i karrieren som væddeløbskusk. Diocles var en kusk, der i løbet af sin karriere nåede at konkurrere for tre af de fire hold, der udgjorde deltagerne i hestevæddeløb. I hele den romerske periode var der nemlig i alle byer fire stalde at holde med: de hvide, de grønne, de røde og de blå.

*[C(aivs) Appv]leivs Diocles agitator factionis rvssatae / [nati]one Hispanvs Lvsitanvs annorum xxxxi mens(ivm) vii d(iervm) xxiii / [pri]mvm agitavit in factione alb(ata) Acilio Aviola et Cornelio Pansa con(n)s(vlibvs)*³

Gajus Appuleius Diocles, kusk for det røde hold, fra Lusitanien i Spanien, 42 år, 7 måneder, og 23 dage. Han kørte først for det hvide hold, da Acilius Aviola og Cornelius Pansa var konsul

...

Som det fremgår af indskriften kunne en kusk skifte stald i løbet af sin karriere. Diocles døde i en alder af 42 (104-146), hvilket lader til at være i sen alder sammenlignet med de kuske, Martial nævner. Scorpus døde således 27 år gammel, da Lachesis på

2. Tallene og beskrivelsen er taget fra Jerry Toner, *The Day Commodus Killed a Rhino*, Baltimore, 2004 samt Hazel Dodge, *The Spectacles in the Roman World*, London, 2011.

3. Indskriften findes i sin helhed som appendix.

baggrund af hans sejre, vurderede ham til at være en gammel mand (*Ep.* 10.53).⁴ Skæbnegudinden tager altså den unge mand, da han i kraft af sine sejre ikke kunne forventes at blive ældre. Diocles har altså haft en lang og glørværdig karriere. I indskriften nævnes yderligere en beskrivelse af væddeløbet.⁵

occypavit et vicit dcccxv svccessit et vicit lxxvii / [praemisit et vici]t (?) xxxvi variis generibvs vic(it) xxxii eripvit et vicit dii prasinis ccxvi venetis ccv albatis lxxxii eqvos centenarios fecit n(vmero) viiii et dvcenar(ivm) i

Han tog føringen og vandt 815 gange, kom bagud og vandt 67 gange, mistede føringen og vandt 37 gange, i andre genrer vandt han 32 gange, overhalede alle og vandt 502 gange, 216 over de grønne, 205 over de blå og 205 over de hvide. Med ni heste vandt han 100 løb, med én 200 løb.

[3 at Dio]cles omnivm agitatorvm eminentissimvs qvo anno alieno principio victor cxxxiiii singvlarvm vicit cxviii qvo titvlo praecessit omnivm factionvm agitadores qvi vnqvam / [certaminibvs lvdorvm ci]rcensivm interfvervnt omnivm admiratione merito notatvm est qvod vno anno alieno principio dvobvs introivgis cotyno et pompeiano vicit lxxxxviii lx(milia) i l(milia) iii xl(milia) i xxx(milia) ii

Diocles, den mest berømte kusk af alle, vandt 134 gange på et år med et handicap (fra en ugunstig begyndelse ?), med den titel overgår han alle staldes kuske, som nogensinde har deltaget i væddeløb i cirkus. Med rette blev

-
4. *Ille ego sum Scorpis, clamosi gloria Circi,
Plausus, Roma, tui deliciaeque breves,
Invida quem Lachesis raptum trieteride nona,
Dum numerat palmas, credidit esse senem.*
 5. Oversættelsen er bedste gæt på betydningen.

han kendt og beundret af alle, fordi han i et år fra en ugunstig begyndelse (?) med to heste, med Cotinus og Pompeius under åg (?), vandt 99 gange, 60 000 en gang, 50 000 fire gange, 40 000 en gang, 30 000 to gange.

Hvis oversættelsen af *alieno principio* er korrekt, har man konkurreret med forskelligt udgangspunkt for starten, det er blevet noteret, hvordan man kørte, hvilke stalde man sejrede over, og hestene er blevet hædret for antallet af sejre. Præmiesummerne har gjort Diocles til en velhavende mand. Hvis vi kort opsummerer Diocles karriere, så har han deltaget i 24 år, repræsenterede de hvide (i alderen 18-24), de grønne (i alderen 24-27) og de røde (i alderen 27-42), han vandt 1462 ud af 4257 løb og tjente i alt 35 863 120 HS (svarende til en årsløn til ca. 29885 legionærer). I en kalender fra 354⁶ fremgår det, at der har været 65 festdage med hestevæddeløb. Hvis vi antager, at Diocles i sin karriere har konkurreret på lige så mange dage om året, har han konkurreret på 1560 dage. Det betyder, at han har konkurreret ca. 2,73 gange per konkurrencedag.

Livet som konkurrencekusk

Hvis Diocles er repræsentativ, kan vi danne os et billede af, hvad det vil sige at have været væddeløbskusk i det romerske rige. Det har været et farefuldt hverv, hastigheden, vognenes materiale, og den nådesløse konkurrence, taget i betragtning. Man har ikke kunne forvente at opleve en høj alderdom. Hvis man havde succes, kunne man opnå en pæn indtjening i præmiepenge alene dvs. uden indtægter fra reklame, sponsorer eller andet lignende. Hestevæddeløb var altså en mulighed for rigdom og berømmelse. Man har desuden skulle mestre forskellige typer af løb: en type gik tilsyneladende ud på, at man begyndte bag resten af feltet, og en type gik ud på, at man skulle forsøge at vinde med hestene fra den vogn, der tabte sidste løb. Det krævede med andre ord, at man havde forstand på, hvad man gjorde. Vi må derfor formode, at kuskene var professionelle, der levede af deres profession. På denne baggrund kan man ane noget af tiltrækningskræften ved hestevæddeløb. Høje hastigheder, dygtige kuske og det uforudsigelige held. Men hvorfor holdt kejserne fast i denne institution? Det oplagte svar blev givet allerede af Juvenal i sin 10. satire:⁷

6. Se Michele Renee Salzman, *On Roman Time*, California, 1990.

7. Citeret efter Clausens udgave i OCT.

duas tantum res optat, / panem et circenses

(80-81; folket håber kun på to ting, brød og hestevæddeløb).

Med andre ord er en mæt og underholdt befolkning lettere at regere. Kejseren kunne altså aktivt benytte hestevæddeløb til regulere befolkningen og holde den under kontrol samtidig med, at han kunne promovere idealer om et velordnet struktureret samfund med kompetitive, udholdende, modige, stærke, disciplinerede og lydige atleter/borgere. Et budskab, der var fælles for både hestevæddeløb og gladiatorkamp.⁸ Nikaopstanden i 532 viste dog, at det kunne gå galt. De to stalde blå og grøn gik sammen om at kræve løsladelsen af to, en blå og en grøn, der var blevet dødsdømt oven på optøjer efter et væddeløb. Under råbet "nika" gik de to stalde til angreb, næsten halvdelen af byen blev afbrændt, og tusinder døde.

Fascinationen

Men hvad var fascinationen? Som nævnt er fart og spænding det naturlige svar, men også sammenholdet og fællesskabet ved det at tilhøre f.eks. enten de blå eller de grønne. Netop disse elementer findes medrivende og indlevende beskrevet af Lewis Wallace i *Ben Hur* (fra 1880, filmatiseret i 1959 og 2016). Men væddeløbet blev også tillagt en dybere religiøs betydning, som et billede på universets indretning. Denne forståelse findes i et digt fra *Anthologia Latina*:⁹

*Circus imago poli, formam cui docta uetustas
Condidit et numeros limitis aetherii.
Nam duodenas anni ostendunt ostia menses
Quaeque meat cursim aureus astra iubar.
Tempora cornipedes referunt, elementa colores;*

5

8. For denne pointe se Jerry Toner, *The Day Commodus Killed a Rhino*, Baltimore, 2004.

9. Nr. 188 i Baileys udgave.

*Auriga, ut Phoebus, quattuor urget equos.
 Cardinibus propriis includunt saepta quadrigas,
 Ianus uexillum quas iubet ire leuans.
 Ast ubi panduntur funduntque repagula currus
 Vnus et ante omnes cogitat ire prius, 10
 Metarum tendunt circumdare cursibus orbis;
 Namque axes gemini ortum obitumque docent.
 Iamque his Euripus quasi magnum interiacet aequor,
 Et medius centri summus obliscus adest.
 Septem etiam gyri claudunt certamina palmae, 15
 Quot caelum stringunt cingula sorte pari.
 Lunae biga datur semper Solique quadriga
 Castoribus simpli rite dicantur equi.
 Diuinis constant nostra spectacula rebus,
 Gratia magna quibus creuit honore deum. 20*

Circus er et billede på himlen, de kloge gamle indrettede det
 efter antallet af himmelregionerne.
 For startboksene repræsenterer årets tolv måneder,
 de stjerner, som den gyldne sol hurtigt går forbi.
 Hestene refererer til årstiderne, farverne til elementerne; 5
 vognstyren, som en Phoebus, opildner de fire.
 De indhegner firspandet med sine egne grænselinjer,
 Janus giver dem ordre til at køre ved at løfte flaget.
 Men når bommene åbnes og skyder vognene ud,
 tvinges en til at går forud for alle, 10
 de kæmper for at runde vendeposterne i omgangene,

for de to akser repræsenterer opståen og nedgang,
og graven rundt om dem ligger i mellem dem ligesom det store hav,
og toppunktet er obeliskens i midten.

Kampen om sejren afsluttes efter syv omgange, 15
så mange omgange sammenfatter himlen efter en lignende lov.
Et tospand dedikeres altid til månen, og et firspand til solen,
og traditionelt set tilsiges Castorne de enkelte heste.
Vores konkurrencer er grundlagt efter guddommelige emner,
og deres omdømme har vokset sig stor med gudernes ære. 20

Cirkus som allegori

Det er værd at bemærke, at de enkelte byggelementer og hestene bliver forbundet med forskellige himmellegemer, der bliver opfattet som overnaturlige både i filosofien (jf. Platon, *Timaios*) og i den traditionelle religion som titaner. De eneste eksplicite referencer til guddomme er henvisningen til *Phoebus* i linje 6, *Ianus* i linje 9 og *Castores* i linje 19. Phoebus blev brugt om Apollon som solgud, og blev der for metonym for Solen.¹⁰ Guden Janus bliver af mytografen Fulgentius¹¹ (*De Tiresia*) tolket som en allegori på visdom/forudseenhed, da han kan se både fortiden og fremtiden. Castor og Pollux bliver derimod forstået som ulykkesbringende stjernetegn (*De Cigno et Leda*), i det deres navne udlægges som *cacon steron* (det endelig onde) og *apo tu apollin* (søgende at ødelægge). Sat i kontekst med resten af digtet giver det en form for mening, det er grænsen mellem fortid og fremtid, nutiden, der sætter væddeløbet i gang. Castor og Pollux skal inden for digtets logik med al sandsynlighed forstås som stjernebillederne og ikke sættes i forbindelse med Fulgentius' noget tvivlsomme etymologi. Denne forståelse af anlægget er i tråd med den læsning og forståelse af omverdenen, der vinder frem med nyplatonismen og kristendommen. Her tillægges alt en både bogstavelig og overført betydning (se f.eks. Porfyrs læsning af *Od.* 13.102-112,

10. Se opslaget Phoebus i Jensen & Goldschmidt.

11. Jeg har her benyttet udgaven, Fulgence, *Mythologies*, traduit, présenté et annoté par Etienne Wolf et Philip Dain, Lille, 2013.

nymfernes grotte, der udlægges som et billede på universet dog uden at tage stilling til, om grotten er Homers opfindelse eller virkelig).¹² Det er dog langt fra sikkert endsiges sandsynligt, at alle har haft en lignende oplevelse eller forståelse af hestevæddeløb. Og dog skal vi ikke glemme, at væddeløbet i *Iliaden* finder sted som en hædring af den afdøde Patroklos, og at det under romerne fandt sted på religiøse helligdage og væddeløbets sakrale aspekt må ikke lades ude af betragtning.

Væddeløbets sociale funktion

Med lidt god vilje kan vi inddele væddeløbets sociale funktion i tre dele: 1 “den folkelige”, en adspredelse for dagligdagen samt medvirken i et fællesskab. 2 “den elitære”, et middel til at regulere befolkningen og promovere særlige idealer. 3 “den religiøse” en del af fejring af og respekten for det guddommelige. I de romerske byer var circus, den bygning med plads til flest tilskuere, hvilket gjorde hestevæddeløb til en inkluderende sportsgren, da den fysisk kunne rumme flest mennesker. Circus Maximus kunne således rumme ca. 5 gange så mange tilskuere som Colosseum. Tilskuerne er derfor med al sandsynlighed kommet fra de fleste sociale lag. Som det sidste digt viste kunne det religiøse aspekt tilgodese langt de fleste trosretninger samt filosofiske retninger. Hestevæddeløb adskiller sig ikke væsentlig fra de andre sportsgrene i antikken. At den har haft en særlig tiltrækningskraft og symbolværdi viser det anonyme digt fra begyndelsen af artiklen. Hestevæddeløb var den eneste sportsgren, som vandalerne, der ellers er mest kendt for deres vandalisering af Rom, valgte at holde i live da de positionerede sig selv som de nye herskere i Nordafrika. Måske fordi denne sportsgren var så populær, at den kunne samle på tværs af tro og social stand.

Afslutning

Jeg har forsøgt at anskueliggøre, hvad hestevæddeløb er, hvad dets samfundsmæssige funktion samt religiøse signifikans var. En del af fascinationen for mig har været, at det er en sportsgren vi finder, som antikken tager sit første åndedrag, og stadig findes, medens antikken drager sit sidste suk.

12. Se Porphyrii philosophi Platonici Opuscula selecta, ed. Augustus Nauck, Leipzig, 1886 pp. 55-81.

Appendix

Indskrift fundet i Rom til ære for Diocles. Den blev lavet i hans livstid. En lignende indskrift findes fra Praeneste CIL 14.288.

CIL 6.10048

[C(aivs) Appv]leivs Diocles agitator factionis rvssatae / [nati]one Hispanvs Lvsitanvs annorum xxxii mens(ivm) vii d(iervm) xxiii / [pri]mvm agitavit in factione alb(ata) Acilio Aviola et Cornelio Pansa con(n)s(vlibvs) / [primv]m vicit in factione eadem M(anio) Acilio Glabrione C(aio) Bellicio Torqvato con(n)s(vlibvs) / [item p]rimvm agitavit in factione prasina Torqvato Asprenate ii et Annio Libone co(n)s(vlibvs) primvm vicit / [in faction]e rvssata laenate Pontiano et Antonio Rvfino co(n)s(vlibvs) svmma quadriga agitavit annis xxiiii missvs ostio iiii (mille) cclvii / [vicit i(mille) ccc] clxii a pompa cx singlarvm vicit i(mille)lxiiii inde praemia maiora vicit lxxxii xxx(milivm) xxxii ex his seivges iii xxxx(milivm) xxviii / [ex his seivge]s ii l(milivm) xxviii inde septeivge i lx(milivm) iii binarvm vicit cccxxxvii trigas ad hs xv(milia) iiii ternarvm vicit li ad honorem venit ii(milia) / [dcccc tvlit s]ecvndas dccclxi tertias dlxxvi quartas ad hs i(mille) i frvstra exit i(mille)cccli ad venetvm vicit x ad albatvm vicit lxxxii inde ad hs xxx(milia) ii / [rettvlit qvaest]vm hs ccclviii lxiii(milivm) cxx praeterea bigas mi(liarias) vicit iii ad albatv(m) i ad prasinv(m) ii occvpavit et vicit dcccxv svccessit et vicit lxxvii / [praemisit et vici]t (?) xxxvi variis generibvs vic(it) xxxii eripvit et vicit dii prasinis ccxvi venetis ccv albatis lxxxii eqvos centenarios fecit n(vmero) viiii et dvcenar(ivm) i / insignia eivs / [3]to sibi qvo anno primvm quadrigis victor exstitit bis eripvit bis actis continetvr Avilivm Teren(tivm) factionis avae primvm omnivm vicisse i(mille)xi ex quibvs anno vno plvrimvm vincendo vicit / [3 at diocles qvo an]no primvm centvm victorias consevtvs est victor ciii singlarvm vicit lxxxiii adhvc avgens gloriam titvli svi praecessit Thallvm factionis svae qvi primvs in factione rvssata / [3 at dio]cles omnivm agitatorvm eminentissimvs qvo anno alieno principio victor cxxxiiii singlarvm vicit cxviii qvo titvlo praecessit omnivm factionvm agitadores qvi vnqvam / [certaminibvs lvdorum ci]rcensivm interfvrvnt omnivm admiratione merito notatvm est qvod vno anno alieno principio dvobvs introivgis cotyno et pompeiano vicit lxxxviii lx(milia) i l(milia) iiii xl(milia) i xxx(milia) ii / [ille 3 fact]ionis prasinae victor

i(mille)xxv primvm omnivm vrbis conditae ad hs l(milia) vicit vii diocles praecedens evm introivgis tribvs abigeio lvcido parato l(milia) vicit viii / [item praecedens c]ommvnem venvstvm epaphroditvm tres agitadores miliarios factionis venetae [qvi] ad hs l vicissent xi diocles pompeiano et lvcido dvobvs introivgis l(milia) vicit / [xii(?) ille 3] factionis prasinae victor i(mille)xxv et flavivs scorpvs victor ii xlvi et pompeivs mvsclosvs victor iii dlviii tres agitadores victores vi dcxxxii ad hs l(milia) vicervnt xxviii / [at diocles omnivm agitatorvm emi]nentissimvs victor i(mille)ccccclxxii l(milia) vicit xxviii nobilissimo titvlo diocles nitet cvm fortvnatvs factiones prasinae in victore tvsco victor cclxxxvi l(milia) vicit ix diocles / [in victore pompeiano victo]r clii l(milia) vicit x lx(milia) i novis coactionibvs et nvmqvam ante titvlis scriptis diocles eminet qvot vna die seivges ad hs xl(milia) missvs bis vtrasqve victor eminvit adqve amplivs / [3] svisque septem eqvis in se ivnctis nvmqvam ante hoc nvmero eqvorvm spectano certamine ad hs l(milia) in abigeio victor eminvit et sine flagello ali(i)s certaminibvs ad hs xxx(milia) / [vicit 3]vm visvs esset his novitatibvs dvplici ornatvs est gloria inter miliarios agitadores primvm locvm obtinere videtvr pontivs epaphroditvs factionis venetae / [qvi temporibvs imp(eratoris) nostri anto]nini avg(vsti) pii solvs victor i(mille)ccccclxvii singlarvm vicit dccccxi ad dicoles praecedens evm victor i(mille)ccccclxii inter singlarvs i(mille)lxiiii isdem temporibvs / [pontivs epaphroditvs eripvit] et vicit ccclxvii diocles eripvit et vicit dii Diocles agitator qvo anno cxxvii Abigeio Lvcido Pompeiano introivgis tribvs victor ciii inter / [3 inter em]inentes agitadores introivgis afris plvrimvm vicervnt Pontivs Epaphroditvs factionis venetae in Bvbalo vicit cxxxiiii Pompeivs Mvsclosvs factionis prasinae / [3 vicit] cxv Diocles svperatis eis in Pompeiano victor clii singlarvm vicit cxxxiiii ampliatis titvlis svsv Cotyno Galata Abigeio Lvcido Pompeiano introivgis qvinque / victor cccxxxxv singlarvm vicit cclxxxvii.